

Janis Kuis

Zmiany w środowisku politycznym Łotwy po odzyskaniu niepodległości = Changes in Political Environment in Latvia after Regaining Independence

Humanistyka i Przyrodoznawstwo 6, 177-184

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janis Kusis

Łotewski Uniwersytet Rolniczy

Latvian Agricultural University

ZMIANY W ŚRODOWISKU POLITYCZNYM ŁOTWY PO ODZYSKANIU NIEPODLEGŁOŚCI

Changes in Political Environment in Latvia after Regaining Independence

Słowa kluczowe: partie i organizacje polityczne, system polityczny, społeczeństwo, środowisko polityczne.

Key words: political parties, political organizations, political system, political environment, multiparty system society.

Streszczenie

Autor artykułu przedstawia kształtowanie się partii politycznych na Łotwie, po przywróceniu tam niepodległości w 1991 r. Głównym problemem, jaki porusza, jest postawa mieszkańców wobec systemu wielopartyjnego, który powstał właśnie w tym okresie.

Autor zwraca uwagę, że powstające partie skoncentrowane były raczej w miejskich ośrodkach niż na wsi. Przyczyną tego, według niego, jest tak zwana próżnia w środowisku politycznym. Składa się na to m.in. słabo rozwinięte społeczeństwo obywatelskie oraz brak obecności obywateli zarówno w demokratycznym, jak i kulturalnym życiu kraju. Autor zaznacza, że na Łotwie bardziej popularne są związki religijne czy sportowe niż organizacje społeczno-polityczne. Wynika to z kolei z negatywnej postawy wobec polityki i partii politycznych w ogóle, zwłaszcza wśród starszych obywateli Łotwy.

Abstract

The article deals with the issue of political parties in Latvia that are being formed after regaining independence by this country in 1991. The main topic that is being discussed is the people's attitude towards the multiparty system that has emerged in Latvia recently. The author of the article emphasizes the fact that the newly formed parties concentrate in urban rather than in the rural area, the reason of which is the, so called, „void” in the political environment. The main reason for this state of affairs are: the low level of national awareness and low participation of Latvian citizens in the democratic and cultural activities of the state. The author remarks that among Latvian citizens, political groups are less popular than religious organizations and sport associations. This situation is caused by the negative attitude Latvian citizens, and especially the elder representatives of the society, hold towards political parties and politics in general.

Próżnia nie jest tylko problemem występującym w fizyce czy filozofii, ale również w naukach politycznych i socjologicznych. Temat próżni może być poruszany, gdy badamy sferę ludzkich zasobów materialnych na obszarach wiejskich, a także środowisko polityczne. System polityczny, mający funkcjonalne

granice, istnieje w przestrzeni politycznej. Znaczy to, że system polityczny istnieje w konkretnym środowisku, które zawiera takie elementy, jak społeczeństwo obywatelskie, system wielopartyjny, zachowania emocjonalne, stanowiska itp. System polityczny podporządkował sobie środowisko polityczne podczas radzieckiego reżimu. Społeczeństwo obywatelskie praktycznie nie istniało. Istniał wtedy tylko rząd partii komunistycznej i jedna ideologia. Uczestnictwo w polityce było zredukowane wyłącznie do czynności rytualnych, których celem była demonstracja lojalności dla reżimu przez większość mieszkańców. Właśnie taka próżnia istniała w życiu politycznym Łotwy.

W tym artykule niemożliwe jest uchwycenie wszystkich aspektów środowiska politycznego. Dlatego podjęliśmy się zbadania jedynie jednego jego aspektu – odtworzenia systemu wielopartyjnego po przywróceniu niepodległości w 1991 r. Głównym zadaniem artykułu jest przeanalizowanie, jak próżnia w środowisku politycznym, którą Łotwa odziedziczyła po radzieckim reżimie, jest wypełniana. Aby tego dokonać, należy odpowiedzieć na następujące pytania:

1. Jak na Łotwie przywrócono system wielopartyjny?
2. Jakie są postawy obywateli wobec systemu wielopartyjnego?
3. Czy działalność partii jest konieczna tylko w stolicy, czy również na obszarach wiejskich?

Artykuł został napisany na podstawie oficjalnej publikacji Centralnego Komitetu Wyborczego – *Samorząd Elekcyjny '97* oraz *Raportu o programie studiów i postępowaniu w dobie realizacji społeczeństwa obywatelskiego*, przygotowanego przez Komisję Bałtyckiego Centrum Badań Rynku i Społeczeństwa. Autor wykorzystał również teoretyczne prace naukowców amerykańskich, rosyjskich i łotewskich.

Jednym z głównych zadań łotewskiego społeczeństwa było przełamanie monopolu autorytarnej Partii Komunistycznej w czasie pieriestrojki w ZSRR (1986–1989). Alternatywne organizacje społeczne, takie jak Helsinki 86, Narodowy Ruch Niepodległej Łotwy (LNNK), Front Ludowy Łotwy (LTF) i inne były formowane na Łotwie od 1986 r. do 1989 r. Łotewska Socjaldemokratyczna Partia Pracy (LSDSP) wznowiła swoją działalność we wrześniu 1989 r. Prawo wyborcze mówiło o nieskrępowanych nominacjach kandydatów na radnych i ich wolności we współzawodnictwie. Prawa Partii Komunistycznej do nominacji swoich kandydatów na radnych nie były już więcej uwydatniane. W ten sposób zdrowa konkurencja pojawiła się po raz pierwszy od pierwszego roku po wojnie. Dwóch albo więcej kandydatów zarejestrowano prawie w każdym okręgu wyborczym. LTF, LNNK i inne organizacje nominowały swoich kandydatów, którzy podjęli tak aktualne problemy, jak podniesienie poziomu życia, wsparcie materialne mieszkańców o niskim dochodzie, budowa ośrodków ochrony zdrowia i opieki społecznej oraz inne.

Podstawową różnicę między kandydatami z Partii Komunistycznej a tymi, którzy reprezentowali LTF, LNNK i inne alternatywne organizacje, stanowiło zagadnienie o charakterze politycznym. Był to problem dotyczący przywracania

niepodległości oraz lojalności Łotwy wobec ZSRR. Pierwsi z nich żądali pozostawienia Łotwy w powracającej do początkowego stanu federacji, budowy sprawiedliwości i demokratycznego socjalizmu oraz pomocy oficerom odchodzącym z radzieckiej armii. Drudzy żądali niepodległości i demokracji Łotwy, nauki łotewskiego języka, historii i kultury.

Kampania wyborcza pokazała, że równowagę pomiędzy największymi ugrupowaniami wykształcił obszar wiejski i miejski w takim samym stopniu. Tak więc 90 z 393 wybranych kandydatów w radzieckich strefach (partie obywatelskie) w kręgu Jęglawa reprezentowało Partię Komunistyczną, 92 – LTF, a 54 – obie te partie¹. Wielu komunistów poparło kurs LTF nakierowany na odzyskanie niepodległości i demokratyzację Łotwy, ale nie ryzykowało zupełnego zerwania ze swoją partią. Podobna sytuacja była w innych okręgach. Można zauważyć, że ta równowaga sił okazała się wielkim zwycięstwem LTF. W ten sposób na Łotwie przywrócono system wielopartyjny. Wybrana Rada Najwyższa zdecydowała 28 grudnia 1989 r. o zniesieniu art. 6 konstytucji, który gwarantował przewodnią rolę Partii Komunistycznej w życiu politycznym. Monopol tej partii został zniesiony. Spowodowało to aktywny udział społeczeństwa w życiu politycznym.

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych na Łotwie było zarejestrowanych ponad 40 partii politycznych. Reprezentowały one całe spektrum postaw od lewicy do prawicy. Większość z nich to partie małe o słabej strukturze organizacyjnej. Trudno zdefiniować, jaka warstwa albo grupa społeczna jest reprezentowana przez taką lub inną partię polityczną. Proces formowania partii politycznych nie jest jednakowy, a ich rola jest zróżnicowana pod względem terytorialnym. Oznacza to, że interesy różnych sił społecznych nie są jasno sprecyzowane. Należy więc uznać, że partie polityczne formują się wtedy, gdy społeczeństwo uzyskuje wyraźny poziom społeczno-politycznego zróżnicowania, a w konsekwencji warstwy i klasy społeczne określają własne interesy².

Postawa obywateli w stosunku do systemu wielopartyjnego jest bardzo powściągliwa. Potwierdziły to badania Komisji Bałtyckiej trwające od 1997 r. do początku 1998 r. Tylko 5% łotewskich mieszkańców popiera ideę nieograniczonej liczby partii politycznych. Także 5% uważa, że powinno być 10 partii. Więcej jest takich obywateli, którzy woleliby, aby liczba partii mieściła się w przedziale od 6 do 10 (23%). Jednakże najwięcej mieszkańców popiera myśl, że powinno być od 2 do 5 partii (45%)³. Należy wspomnieć, że młodszy i zamożniejszy obywatel zazwyczaj popiera większą liczbę partii politycznych. Starsi najczęściej opowiadają się za mniejszą liczbą partii politycznych.

¹ *Jelgavas reģiona pagastu un ciematu Tautas deputātu padomju 20. Sasaukuma deputātu saraksts*, Jelgava 1989.

² K. S. GADŽIJEW. *Političeskaja nauka*, II izd., Moskwa 1995, s. 172.

³ *The Program for Studies and Activities „Towards a Civic Society”. Report. The Results of 1st and 2nd Stages. Focus Group Discussions August 1997. Survey of Latvian Inhabitants November 1997 – January 1998*, Riga 1998 (dalej: Report), s. 73.

Tablica 1

Podział kandydatów na radnych pomiędzy partiami i stowarzyszeniami wyborców

	Listy kandydatów ogółem	Zwycięskie listy	Kandydaci ogółem	Radni
Partie	202	171	2442	467
Koalicje	19	19	315	48
Stowarzyszenie wyborców	1233	1170	9185	3930
Ogółem	1454	1360	11942	4445

Charakterystyczne jest to, że większość partii była skoncentrowana w Rydze, natomiast nie było ich na obszarach wiejskich. W 566 okręgach wyborczych (7 miast, 69 miasteczek i 490 wsi) wybrano 4445 radnych. Podczas elekcji zostało wyznaczonych 1454 list kandydatów: pośród nich 1233 ze stowarzyszeń wyborców, 19 z koalicji przedwyborczych i tylko 202 z partii politycznych⁴. Było tylko 171 list, na których wygrali reprezentanci partii politycznych i na 2442 kandydatów nominowanych z tych partii jedynie 467 (10,5%) zostało radnymi (tab. 1).

Tablica 2

Mandaty uzyskane przez partie polityczne w wyborach samorządowych w 1997 roku

Partie	Listy kandydatów ogółem	Zwycięskie listy	Kandydaci ogółem	Radni
1	2	3	4	5
Łotewska Partia Narodowa (LNNK)	5	4	108	9
Łotewskie Zjednoczenie Rolników (LZS)	48	48	443	171
Unia Ojczyzny i Wolności (TB)	20	16	243	43
Narodowo-Demokratyczne Zjednoczenie Łotwy	3	3	53	3
Łotewska Unia Pracy	2	0	47	0
Socjaldemokratyczna Partia Łotwy	6	6	56	14
Łotewska Partia Liberalna	1	0	15	0
Łotewska Partia Zielonych	1	1	19	2
Socjaldemokratyczna Partia Pracy Łotwy	9	8	98	21
Partia Rosyjska	1	1	8	2
Narodowo-Demokratyczna Partia Łotwy	9	3	136	4
Demokratyczna Partia Saimnieks	46	41	496	83
Partia Nasz Kraj	1	1	15	1
Partia Demokratyczna	1	0	45	0
Łotewska Partia Niepodległości	2	2	17	3

⁴ *Pašvaldību vēlēšanas 97. 1997 gada 9 marta pašvaldību vēlēšanu rezultāti. Kurzeme. Latgale. Rīga. Vidzeme. Zemgale. Rīga 1997, s. 35.*

1	2	3	4	5
Sojusz Łotewska Droga LC	14	13	195	41
Socjalistyczna Partia Łotwy	6	3	63	4
Partia Ludzkiej Harmonii	5	3	63	4
Dla Łotwy i Ventspils	1	1	11	11
Demokratyczna Partia Latgale	2	2	22	4
My Dla Naszego Regionu	3	3	27	25
Nieformalne Polityczne Zjednoczenie Społeczne	1	0	9	0
Powszechny Ruch Łotwy	2	2	40	4
Chrześcijańsko-Ludowa Partia Polityczna Organizacja „Ruch Społecznej Sprawiedliwości i Równości na Łotwie”	7	5	98	8
Zjednoczenie Dla Rozwoju Liepaji	2	1	22	4
Unia Konserwatywna Łotwy	1	1	13	1
Narodowa Partia Postępu	1	1	15	1
	2	2	71	3
OGÓLEM	202	171	2442	467

Źródło: *Pašvaldību...*, s. 35.

Z tabeli 2 wynika, że Łotewskie Zjednoczenie Rolników (LZS) miało 171 radnych w 48 samorządach, Demokratyczna Partia Saimnieks (DPS) – 83 radnych w 41 samorządach, Unia Ojczyzny i Wolności – 43 radnych w 16 samorządach i Sojusz Łotewska Droga (LC) 41 radnych w 13 samorządach. Inne organizacje polityczne miały swoich reprezentantów w mniej niż 10 samorządach. Były również takie partie polityczne, które nie miały żadnego reprezentanta: Łotewska Unia Pracy, Łotewska Partia Liberalna, Partia Demokratyczna, Nieformalne Polityczne Zjednoczenie Społeczne.

Większość partii i organizacji politycznych wystawiała kandydatów w Rydze i innych miastach. Uczestnictwo partii w wyborach na obszarach wiejskich było bez znaczenia. Było tam 1087 list na radnych we wszystkich 490 wioskach. Tylko na 70 z nich (6,44%) znajdowali się reprezentanci partii politycznych takich jak: LZS, DPS, TB i Zjednoczenie Socjaldemokratyczne Łotwy. W ten sposób możemy mówić o próżni w środowisku politycznym Łotwy na obszarach wiejskich.

Tablica 3

Zestawienie list wiejskich (według regionów), z których kandydowali przedstawiciele partii politycznych

Partie	Kurzeme	Letgale	Vidzeme	Zemgale	Razem
Łotewskie Zjednoczenie Rolników LZS	3	9	9	16	37
Demokratyczna Partia Saimnieks	2	7	4	5	18
Zjednoczenie Socjaldemokratyczne Łotwy	0	2	2	1	5
Unia Ojczyzny i Wolności TB	2	1	3	1	7
Narodowo-Demokratyczna Partia Łotwy	0	0	0	1	1
Demokratyczna Partia Latgale	0	1	0	0	1
Partia Chrześcijańsko-Ludowa	0	0	1	0	1
OGÓLEM	7	20	19	24	70

Pojawia się pytanie: czy partie są potrzebne na obszarach wiejskich? Czy tworzenie i rozwój partii rozproszy już rozczłonkowany system polityczny? Doskonale wiadomo, że większą uwagę poświęca się problemom ekonomicznym, społecznym, kulturalnym, edukacyjnym itp. niż politycznym w czasie wyborów do samorządów lokalnych. Zarazem lokalne samorzady nie są i nie mogą być wolne od polityki. „Zawsze ważne jest dla samorządów wybieranie spośród wielu możliwości, aby planować utrzymanie odpowiednich warunków życia młodych ludzi, sprawiedliwości społecznej, jednocześnie utrzymując zdrowe środowisko jako zasadę życia”⁵. H. Kanitz podaje kilka argumentów potwierdzających niezbędność istnienia partii w rejonach wiejskich:

- konieczność wyboru alternatywnych rozwiązań problemów;
- konieczność stymulowania edukacji politycznej;
- konieczność pobudzania politycznego obywateli do piastowania stanowisk politycznych
- konieczność pośredniczenia między społeczeństwem a instytucjami państwa⁶.

Angielski badacz M. Barber potwierdza teorię Kanitza: „Partia jako organizacja zapewnia wyrazistość polityki i jej celów, a w praktyce koncentruje uwagę na sprawach lokalnych. Określenie doniosłości spraw lokalnych dla społeczeństwa zapewnia większe nimi zainteresowanie niż przez rozpowszechnienie różnorodności poglądów politycznych”⁷.

Praktycznie wszystkie te argumenty odnoszą się do Łotwy. Nie znaczy to, że obywatele wsi muszą natychmiast założyć nowe partie. Nie jest zresztą łatwo znaleźć partię, która uzna rozwój wsi za swój priorytet. Problem reprezentacji mieszkańców wsi w organach centralnych, mających autorytet, i ich wstąpienie do partii politycznych jest sprawą otwartą. Liderzy partii muszą pamiętać, że sukces

⁵ H. KANITZ, *Praktiskās komunālās politikas pamati. 1. burtnīca. Pilsonis un pašvaldība*, Rīga 1995, s. 3.

⁶ Ibidem, s. 82–83.

⁷ M. P. BARBER, *Local Government*, 2nd ed., London 1972, s. 156.

w wyborach można osiągnąć, gdy partia ma szeroki krąg zwolenników. Także orientacja w kierunku szerokich grup społecznych jest dla partii wskazana. Niestety proces formowania partii politycznych na Łotwie jest jeszcze chaotyczny. Może to być spowodowane słabo rozwiniętym społeczeństwem obywatelskim i brakiem obecności obywateli w demokratycznym i politycznym życiu kraju (próżnia).

Ironiczna postawa wobec wiejskiej populacji, niski poziom edukacji politycznej, tak samo jak postawa ludzi zajmujących władzę wobec obywateli, zapobiega powstawaniu społeczeństwa obywatelskiego. Rezultatem tego jest niechęć i zrażanie się ludzi. Przejawia się to w negatywnej postawie wobec państwowych kręgów instytucjonalnych, samorządów, partii politycznych i polityki w ogóle. Badania Komisji Bałtyckiej pokazują, że tylko co piąty członek społeczeństwa łotewskiego ufa parlamentowi (Saeima) i Radzie Ministrów, w czasie gdy partie polityczne ciągle mają najniższe zaufanie – tylko 11%⁸. Jest to typowe dla nowych krajów demokratycznych, takich jak: Bułgaria, Czechy, Słowacja, Węgry, Rumunia, Słowenia, również Polska, gdzie to zaufanie jest raczej niskie.

Udział obywateli w działalności politycznej jest nieznaczący. Rezultaty wyborów do Saeima potwierdzają, że polityczna aktywność obywateli zmniejsza się: z 89% w wyborach do 5. Saeima w 1993 r. do 72% w wyborach do 6. Saeima w 1995 r. i 7. Saeima w 1998 r. 76% obywateli nie należy do żadnej organizacji społecznej bądź politycznej. Najbardziej popularnymi organizacjami na Łotwie są spółki handlowe, związki religijne i kościelne oraz organizacje sportowe. Mniej niż 1% obywateli należy do partii politycznych, ochotniczych fundacji, ruchów feministycznych, organizacji ekologicznych, stowarzyszeń praw człowieka i formalnych zgromadzeń mniejszości narodowych⁹. Oznacza to, że ludzie głównie utrzymują kontakt z członkami rodzin, przyjaciółmi i znajomymi. Jest to typowe w słabo rozwiniętych społeczeństwach, których wielką słabością jest podatność na manipulację¹⁰.

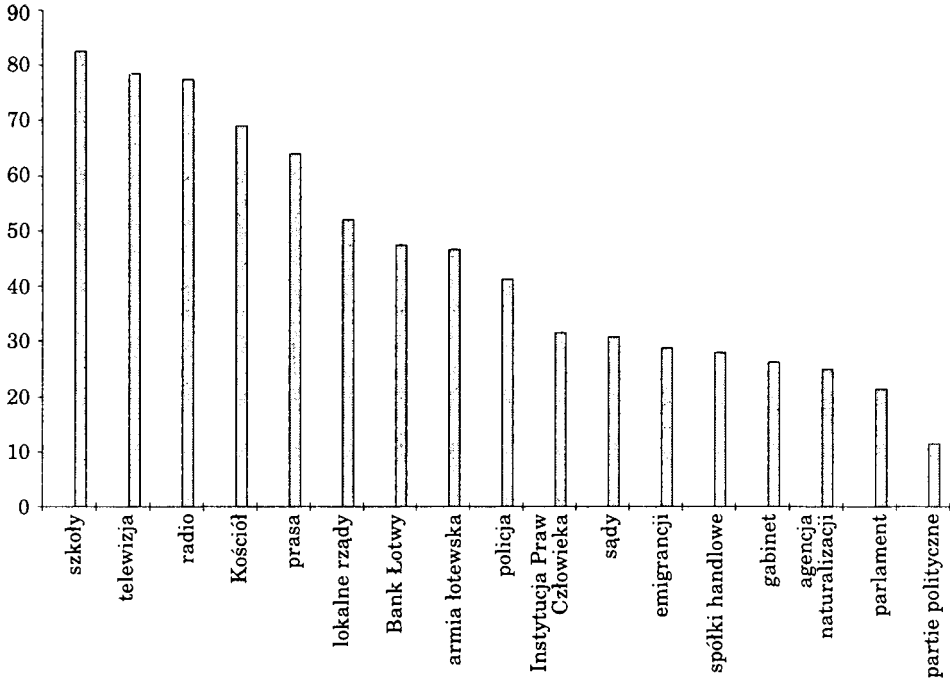
Pojawia się błędne koło: powstanie społeczeństwa obywatelskiego wymaga aktywności członków społeczeństwa, ale istnieje w nim negatywna postawa wobec polityki. Jest więc konieczne zrobienie wszystkiego, co możliwe, aby umocnić demokrację i społeczeństwo obywatelskie na Łotwie.

⁸ Report, s. 82.

⁹ Ibidem, s. 81.

¹⁰ Ibidem, s. 80.

Zaufanie do instytucji

Konkluzje

1. Partie polityczne, jako część składowa społeczeństwa obywatelskiego, promują powstawanie i umacnianie demokracji po załamaniu się totalitarnego reżimu.
2. Partie polityczne nastawiają się na miejską samorządowość na Łotwie. Aktywność polityczna wzrośnie we wsiach, gdy zwiększy się ich rola. Tak więc wtedy partie zwrócą większą uwagę na wsie i wiejską samorządowość.
3. Oznacza to, że obecność partii politycznych jest konieczna na obszarach wiejskich, także po to, aby wypełnić próżnię w środowisku politycznym.

tłum. Anastazja Gałkowska